

Türk Modernleşme Sürecinde Merkezin Dönüşümü: Yerelden Küresele Yeni Kimlik Arayışları

Suat KOLUKIRIK*

ÖZET

Türkiye’de kimlik talepleri ve merkezde yer alma çabaları bağlamında yaşanan sorunlar demokratikleşme ve demokrasi kültürünü geliştirme sorunsalında düğümlenmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında sınırlı sayıdaki bir grubun ya da yönetici kesimin yönlendirmesinde olan modernleşme süreci, bugün daha farklı sosyal, siyasi ve kültürel aktörler tarafından benimsenmekte ve yönlendirilmektedir. Kendini merkez ya da çevre de görenler arasındaki yapılanma beraberinde yeni demokratik talepleri de ülkenin gündemine taşımaktadır. Bu çalışma Türk modernleşme sürecinde merkezin/iktidarın dönüşümünü yeni kimlik arayışları bağlamında irdelemektedir. Türk toplumunda değişen ve dönüşen toplumsal talepler ve demokratikleşme çabaları, farklı kimlik arayışları üzerinden değerlendirilmekte ve insan merkezli bir hukuk ve demokratikleşme modeli çerçevesinde analiz yapılmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Cumhuriyet, Modernleşme, Demokratikleşme, İktidar, Kimlik.*

The Transformation of the Centre during the Process of the Turkish Modernization: New Identity Quests from Local to Global

ABSTRACT

The problems experienced in Turkey in the context of identity claims and efforts to move to the centre are tangled in the problematic of democratisation and developing a culture of democracy. The modernization process, which used to be oriented by a limited number of groups or directors in the first years of the Republic, is embraced and prompted today by several different social, political and cultural actors. This structuring between the ones who consider themselves at the centre or margins also brings along new democratic demands into the country’s agenda. This study aims to scrutinize the transformation of the centre/power during the process of the Turkish modernization in the context of new identity quests. The changing social demands and democratisation efforts in the Turkish society will be evaluated in terms of different identity quests, and we will try to carry out an analysis within the framework of a people-centred model of law and democratisation.

Key Words: *Republic, Modernization, Democratisation, Power, Identity.*

Giriş

Türkiye’de modernleşmenin yaygınlaşması ve aktörlerinin farklılaşmasıyla birlikte yeni kimlik talepleri ve eğilimlerinin daha görünür hale gelmeye başladığı görülmektedir. Tek merkez kalıbını aşan yeni kimlik arayışları bulabildiği bütün araçları etkin bir şekilde kullanmakta; televizyon, internet, semboller ve yeni sloganlar aracılığıyla kendi varoluşuna imkan sağlamaya çalışmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında sınırlı sayıdaki

* Yrd.Doç.Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, suat@fef.sdu.edu.tr

bir grubun ya da yönetici kesimin yönlendirmesinde olan modernleşme süreci, bugün daha farklı sosyal, siyasi ve kültürel aktörler tarafından benimsenmekte ve yönlendirilmektedir. Kısacası merkezde ve yönetimde yer almak isteyenlerin niteliği de, niceliği de değişmekte ve değişmeye devam edecek görünmektedir.

Diğer yandan kimliklerin toplumsal talepler ve kamusal alanın geliştirilmesi noktasındaki -evrensellik-tikellik, kimlik-farklılık, benlik-ötekilik ve özgürlük-topluluk arasındaki- ilişkilerinin yeniden yapılanmasını olanaklı kılacak tarzda nasıl kurulabileceği sorusu basitçe yanıtlanamayacak ama kapsamlı olarak tartışılması gereken bir alanı oluşturmaktadır.¹ Farklı bir sorunsal ise devlet-toplum ilişkileri noktasında kendisini göstermektedir. Zira kimlik üzerinden yapılacak çözümleme esasında devletin bir cemaat mi, yoksa bir kurum mu olduğu sorusunun analize de imkan sunacaktır.² Bu perspektif içerisinde çalışmada, Türk toplumunda merkez-çevre ilişkilerindeki yeni kimlik oluşumları ve kurguları; 'anlamaya' dayalı bir eksen üzerinden, kimliklerin geçişgenliği temelinde irdelenecek, toplumsal talepler ve demokratikleşme çabaları Alevi ve Kürt kimliği örneğinde analiz edilmeye çalışılacaktır.

Yerellik Evrensellik Bağlamında Türkiye'de Kimlikler

Uluslaşma sürecinde modern devletler kendi konjonktürlerine bağlı olarak, geleneksel toplumların esnek, geçişken, çok-katmanlı ve adem-i merkezîyetçi kimliklerinin yerine katı, tek-boyutlu ve merkezî kimlikler inşa etmeye çalışmışlardır. Diğer bir ifadeyle modernleşme kimi zamanlarda tarihsel ve coğrafi bağlamı dışlayarak bireyleri ve toplumları simetrik ve düz gelişim çizgileri aramaya zorlamıştır.³ Ancak söz konusu dönüşümün yol açtığı kültürel travmaların günümüzde de devam ettiği görülmektedir. Sosyolojik anlamda sorunun bir tarafını ulus-devletlerin dar ve katı kimlik tanımları oluşturmakta, bir diğer boyutunu ise mevcut kimliklerin ve aidiyet duygularının küresel kapitalizm ve tüketim kültürü tarafından aşındırılması ve törpülenmesi şekillendirmektedir. Gerçekte yerellik-evrensellik karşılaşması diye formüle edilen bu süreç, aslında kendisini ahlaki bir sorun olarak yeniden ifade etmek zorunda kalmaktadır. Diğer taraftan inanç ve kültürlere ilişkin bilgiler oldukça sığ ve yanlış bilgilere dayanabilmekte, kalıp yargıların etkisi her geçen gün artmakta ve bu gelişmeler toplumsal barışı tehdit eder hale gelebilmektedir. Bu noktada farklı olanın farkına varan ve insanı merkeze alan demokratik açılımlar ve yapılanmalar son derece önem taşımaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden bu yana önemli gelişmeler göstermekte, özgürleşmekte ve zenginleşmektedir. Daha da önemlisi Türkiye'de modernleşme sürecinde yer alan bireylerin ya da aktörlerin yapısı değişmektedir. Başlangıçta ağırlıklı olarak asker ve Osmanlı bakiyesi bürokratlar tarafından kanalize edilen modernleşme çabaları⁴ bugün çeşitlenmiş ve farklılaşmış bulunmaktadır. Özellikle cumhuriyetin

¹ Fuat Keyman, *Türkiye ve Radikal Demokrasi, Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Yönetim*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1999, s.172.

² Ali Yaşar Sarıbay, *Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s.163.

³ Nilüfer Göle, "Modernleşme Bağlamında İslami Kimlik Arayışı" *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* (içinde), Ed. Sibel Bozdoğan-Reşat Kasaba, Tarih Yurt Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 70; Haldun Gülalp, *Vatandaşlık ve Etnik Çatışma, Ulus Devletin Sorgulanması*, Metis Yayınları, İstanbul, 2007, s.13.

⁴ Çağlar Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınırlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 163; Kadir Cangızbay, *Çok-bukukluluk, Laiklik ve Laikrasi*, Liberte Yayınları, Ankara, 2006, s.112.

sunmuş olduğu eğitim ve sermaye oluşturma fırsatı yanında, evrensel başkentler üzerinden Türkiye’de merkez olma ya da yönetime katılabilme arzusunda bulunan yeni kesimlerin var olduğu görülmektedir. Aslında bu olağan durum cumhuriyet tarihi bağlamında değişik dönemlerde farklı kesimlerde kendisini hissettirmiş ve merkezde yer alma ve devleti yönetme iddiası hep var olagelmıştır.⁵ Dikkate değer farklı bir husus, bugün Türkiye’nin daha önceki dönemlere göre gittikçe artan bir oranda evrensel atmosfer içerisinde yer alması ve mevcut yerel işleyişi değişime ve dönüşüme zorlamasıdır. Kendini merkez ya da çevre de görenler arasındaki bu farklılaşma beraberinde yeni demokratik talepleri de ülkenin gündemine taşımaktadır. Anadolu burjuva sınıfının ya da muhafazakârlığın yükselişi olarak tanımlanabilecek bu süreç aynı zamanda İslami temeli olan grupları da içermekte, dönüştürücü ya da sekülerist aktör olarak konumlanmaktadır.⁶ İç etkenler bağlamında ise artan kentleşme hızı ve iç göç süreci, geçmişe oranla son 30 yılda yaşanan yeni kimlik taleplerinin daha da belirgin hale gelmesine olanak sunmuştur.

Bugün gelmiş olduğumuz nokta itibariyle yaşanan dönüşümlerin ve farklı kimlik siyasetlerinin, 21.yüzyıl Türkiye’sindeki mevcut yapıyı değişime zorlamaya başladığı görülmektedir. Özellikle Türkiye’deki Kürt ve Alevi kimlikleri hakkında yapılan tartışmalar kimlik siyasetinin somut örnekleri haline gelmiş bulunmaktadır. Dahası Türkiye, farklı dönemlerde uygulanan kimlik siyasetlerinin* bedelini çeşitli biçimlerde ödemiş ve ödemeye devam etmektedir. Bir taraftan yükselen milliyetçilikler, öte taraftan küreselleşmenin ulus-devlet yapısını çözücü etkileri, mevcut kimlik tanımlarının lokal olanla global olan arasında sıkışmasına neden olmaktadır. Artık yaşadığımız hızlı değişim sürecinde ne tek başına “dünya vatandaşlığı” gibi liberal ve müphem bir kavram ne de asabiye temelli grup kimlikleri, sosyal ve siyasi bütünlüğün sağlanmasına imkan verecek boyutta gözükmemektedir. Türkiye’nin çok katmanlı kimlik ve kültür yapısı, bu iki kutbun dışında daha derinlikli ve kapsamlı bir kimlik algısı geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. ‘En azından kimliklerin değişmez, durağan ve tekil olmadığı ve birden çok kimlik içerebileceği göz önüne alınmalıdır.’⁷ Ayrıca kimliklerin tarihsel olduğu kadar, geleceğe ait ve sürekli dönüşüm süreci içerisinde olduğu bilinmelidir. Zira kimlikler kim olduğumuzla ilgili, kendimizi konumlama ve varılma araçlarıdır ve pek çok anlamı içlerinde taşımaktadırlar.⁸

⁵ H.Bayram Kaçmazoğlu, “Türkiye’de Siyasal Fikir Hareketleri ve İktidar Sorunu”, *Bilim Sosyolojisi, Bilim Tarihi ve Yöntem* (içinde), Ed.:Ertan Eğrubel-Ufuk Özcan, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 63.

⁶ M.Hakan Yavuz, “The Role of the New Bourgeoisie in the Transformation of the Turkish Islamic Movement”, in *The Emergence of A New Turkey*, M.Hakan Yavuz, ed.The University of Utah Press, Salt Lake City, 2006, p.4; *Modernleşen Müslümanlar, Narçular, Nakşiler, Milli Görüş ve Ak Parti*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005, s.16.

* Siyaseti birlikte yaşamaya dönük ifade süreci anlamında kullanıyorum. Süleyman Seyfi Öğün, *Politik Kültür Yazıları, Süreçler, Kişiler*, Asa Kitabevi, Bursa, 1997, s.35.

⁷ Richard Jenkins, “Social Identity”, in *The Meaning of Sociology, A Reader*, J.M.Charon, ed., Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall, 1999, p. 42.

⁸ Jean Toomer, “Race Problems and Modern Society”, in *Theories of Ethnicity*, Werner Sollors, ed., New York University Press, 1996, p.172.

Çalışmanın Veri Kaynağı ve Yöntem

Türkiye’de kimlikler konusu ve siyasetine ilişkin olarak ele alınan bu çalışma gerçekte “Nasıl Bir Türkiye İstiyoruz” toplantıları çerçevesinde 05-19 Ocak 2008 tarihlerinde İstanbul Metro Park Otel’de gerçekleştirilen bir dizi toplantıda ele alınan konuların değerlendirilmesine dayanmaktadır. Söz konusu toplantılar, birlikte yaşayabilme bağlamında Türk toplumunun sosyal dokusunu oluşturan zenginlikler ve ebrulüklerin dünyasını anlamaya yönelik bir perspektife sahiptir. Gerçekleştirilen oturumlar çerçevesinde; toplumsal talepler ve özgürlükler sorununun görünümü; sivil ve kamusal alanın geliştirilmesi, insan merkezli hukukunun inşası, modernite, demokrasi ve laiklik sorunsalında kimlikler, ortak yaşam ve kültürler arası iletişim, önyargıların eritilmesi ve bölgesel/küresel bağlamda insani açılım ve politikalar üzerine yoğunlaşmıştır. Türk toplumunun sahip olduğu değerler sistemi, biz ve diğeri ayrımı, tarihsel dışlanma bilinci, birlikte var olma, ortak yaşam tercihi, iç dayanışma ve dış gruplarla iletişim konuları irdelenmiş ve toplumu oluşturan farklı sosyal grupların içinde yaşadıkları toplumsal/siyasal modelde kendilerini nasıl ifade etmek istedikleri toplantıların kapsamını sonlandıran noktayı oluşturmuştur.

Söz konusu toplantıların temel iki alanını Türkiye’de Kürt kimliği ve Alevi kimliği oluşturmuş, bir arada yaşama ve farkındalık ekseninde çözümlenmeler yapılmaya çalışılmıştır. Ancak Türkiye’de Türk, Kürt, Alevi, Sünni vs. kimlikleri tartışılırken vurgulanması ve dikkat edilmesi gereken nokta, bu kalıplardan her birinin zaman ve mekan boyutunda modernleşme ve küreselleşme karşısında yaşadığı eksen kaymalarıdır. Diğer önemli bir nokta etnisite temelli kimlik siyasetlerini sorgulamak ve oluşturabileceği dar kalıplara dikkat etmektir. Nitekim Türkiye’deki kimlikler bağlamında farklılıklarına rağmen, söz konusu kimlikler arasında kurulmuş ve kökleşmiş derin ilişkiler de vardır. Bir boyutuyla belirli kimlik siyaseti üzerinden hak talebinde bulunmak bu ilişkileri yok saymak anlamına gelebilmektedir. Bu nedenle etnisite temelli kimlik siyaseti yerine insan merkezli ve toplumun bütününi içeren hak ve özgürlük talepleri daha anlaşılabilir görünebilir. Ayrıca karşı milliyetçiliklerin üretildiği her türlü söylem, neo-milliyetçi akımların doğmasına zemin hazırlayabilecek niteliktedir.

Türkiye’de Alevi ve Kürt konuları üzerine uzman kişilerin katılımıyla düzenlenen oturumlarda elde edilen verilerin analizine yönelik olarak ‘kategorik bağlamsal çözümlenme tekniği’ kullanılmıştır. Bu çerçevede öncelikli olarak toplantı ses kayıtları deşifre edilerek, yazılı birer metin haline dönüştürülmüş ve ifadeler değiştirilmeden sınıflaması yapılmıştır. Daha sonra sınıflaması yapılmış metinler, bağlamsal olarak tanımlanmış ve kategoriler içerisindeki veriler uygun olan temalar içerisine yerleştirilmiştir. Temalarda yer alan cümlelerin kime ait olduğu isimlerin baş harfleri (S.K. gibi) verilerek gösterilmiştir. Son olarak da veriler araştırmanın problemleri çerçevesinde işlenmiş ve bulgular analiz edilmiştir.⁹

⁹ Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R., Zilber, T., *Narrative Research, Reading, Analysis, and Interpretation*, Applied Social Research Methods Series Vol.47, Sage Publications, 1998, s.112-114.

Kimlik Taleplerinin İki Farklı Boyutu

1.Alevi Kimliği

Son dönem Türkiye'sinde Alevi kimliğine dair birbirinden farklı tanımlar ve kimlik üzerinden edinilmeye çalışılan toplumsal talepler söz konusudur. Her ne kadar Alevilik tarihsel olarak geriye götürülebilecek olsa da, Cumhuriyet tarihi boyunca Alevilerin kimlik üzerinden siyasi ve sosyal taleplerde bulunmaları görece yeni bir olgudur. Tarihsel açıdan Aleviler Osmanlı döneminde yaşamış oldukları ayrımcılık ve olumsuz deneyimlerden dolayı Cumhuriyet'i sahiplenmişler ve bu özelliği Alevi kimliğinin devamı açısından önemli görülmüştür.¹⁰ Bununla birlikte Tekke ve Zaviyeler Kanunuyla geleneksel Alevi-Bektaşî kurumsal yapısı özellikle şehirlerde önemli ölçüde sorun yaşamıştır. 1950'lere kadar neredeyse bütünüyle kırsal kesimde yaşayan ve Köy Enstitüleri aracılığıyla üst toplumsal katmanlara eklenilebilen Aleviler, 1950'li ve 60'lı yıllardan bu yana yoğun bir şehirleşme ve modernleşme tecrübesi yaşamışlardır.¹¹ İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerde ağırlıklı olarak çalışan kesime mensup olan Aleviler, kendilerini 1970'lerden itibaren aktif bir şekilde sol hareket içerisinde konumlandırmış ve oldukça ağır bir siyasi ve toplumsal bedel ödemişlerdir.

12 Eylül Askeri Darbesi ve çift kutuplu dünyanın sol bloğunun çökmesi, Alevi toplumunu 1980'li yılların sonlarından itibaren kimlik siyasetine yönelmesine yol açmıştır. Aleviler halen Türkiye'deki sol toplumsal tabanın ana omurgasını oluşturmaktadır. 1980'lerin sonlarından itibaren bağımsız kimlik oluşturma çabaları, sol örgütler ve Alevi STK'ları üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak ideolojik söylemleri ağır basan yaklaşımlar, gerek Alevi toplumu içerisinde ve gerekse de Alevi toplumunun devletle ve diğer toplumsal gruplarla ilişkilerinde çeşitli sorunlara neden olmuştur. Alevi kimlik siyaseti, son derece tepkisel bir tonla dillendirilmeye başlanmış ve bu tepkiselliğe, yakın tarihimizin Sivas ve Gazi olaylarının da eklenmesiyle Alevi-Sünni yabancılaşması derinleşmiştir. Alevi kimlik siyaseti, 90'lı yılların sonundan itibaren AB uyum sürecinin de etkisiyle insan hakları ve grup hakları söylemleri şeklinde ifade edilmeye başlanmıştır.

Alevi kimlik mücadelesi açısından belki de en fazla önemsenmesi gereken mesele, Alevi kimliğinin yüzyıllar boyunca siyasi merkez tarafından göz ardı edildiği hissi ve Alevilerin genel dışlanmışlık psikolojisidir. Bu hoşnutsuzluk 1980 öncesi dönemde ideolojik bir dille ifade bulurken, günümüzde insan hakları çerçevesinde, laiklik savunusu ile dile getirilmektedir. Öte taraftan Alevi örgütlerinden bazılarının üzerinde uzlaştığı toplumsal talepler, zorunlu din derslerinin kaldırılması, cemevlerinin ibadet yeri olarak tanınması ve desteklenmesidir. Bu talepleri, Alevi toplumsal taleplerinin bütünü olarak algılamaktansa kimlik siyasetinin enstrümanları olarak görmek daha gerçekçi algılanabilir. Alevilerin siyasi ve sosyal talepleri karşılanırsa bile mağduriyet hissi ve dışlanmışlık psikolojisi devam ettiği sürece sorun, bu hissiyatlar üzerinden farklı enstrümanlarla yeniden üretilebilecektir.

¹⁰ Necdet Subaşı, "Alevi Modernleşmesi: Geleneksel Kültürün Modern Sunumları", *Kültür ve Modernite*, (içinde), Derleyenler: Gönül Putlar, Emine O.İncirlioğlu, Bahattin Akşit, Tetragon Yayınları, İstanbul, 2003, s. 265; Özcan Güngör, *Araftaki Kimlik: Aleviler-Bektaşîler*, Akasya Kitap, Ankara, 2007, s.385.

¹¹ Yasin Aktay, *Türk Dininin Sosyolojik İmkânı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s.67.

1.1. Alevilik Tanımı:

H.T. Alevilik, adı İslam olan ya da özü İslam olan bir tek Allah inancına inanan, peygamberi Hz. Muhammed olan, kitabı Kuran'ı Kerim olan, fakat zaman içerisinde özellikle Emevi- Hâşimi rekabetinden dolayı, kemikleşen İslam'ın bir yorumudur. **H.T.** Alevilik ve Sünnilik birbirlerinden keskin bir şekilde ayrılmış gibi gözükse de, Alevilik ve Sünnilik bir meşreptir. Meşrep kelimesi mezhep kelimesine göre daha kabul edilebilirdir. **H.T.** Ülkemizde yaşayan aleviler ehlisünnet Alevisidir. **H.T.** Alevilik İslam'ın temel yorum özelliklerinden birisidir. **A.T.** Sünniliğinde Alevilik gibi bir kurgu olduğunu yani bir İslam olmadığını, İslamlardan bir tanesi olduğunu söylememiyim. **M.S.** Alevilik Hz. Ali'yi sevip sevmeme meselesi değildir. **R.Y.** Alevilerin karşı çıktığı İslam, Sünnilik üzerinden dayatılan İslam'dır. **H.T.** Aleviliğin bir din olarak tanımlanması son derece problemlidir.

1.2. Tarihsellik Bağlamında Alevilik:

A.S. Türkiye'de kültürel bir kopukluk var. Hiçbir şey dünle bağlı değil. Din, dil, tarih, diğer birtakım sosyal şeylerin irtibatı dünle kopmuş görünüyor. O sebeple de her şeyi yeni doğmuş ya da yeni çıkmış bir problem gibi görme meylimiz var. Eğer kültürel kopukluk olmasaydı, bugün bunları tartışmıyor olacaktık. **M.S.** Aleviliği konuşurken kesinlikle Hacı Bektaşî Veliyi atlayıp konuşmanın doğru olduğunu düşünmüyorum. **M.S.** Hacı Bektaşî Veli dergâhlarının kapatılmasıyla beraber Türkiye'de dedelik kurumu babalık kurumu eğitim sürecini tamamlayamamış ve darmadağın olmuştur. **A.Y.** Alevilik konusu sadece teolojik değil, sosyolojik bir konudur. **M.K.** Ne diine takulalım ne de bugünü sadece diinin refleksleri üzerinden kavramaya çalışalım. **M.A.** Alevilik konusunda Alevilerinde bir özleştirme yapmaları ve tarih ve zamanla yüzleşmeleri gerekmektedir. **R.Y.** Alevilik konusunu tarihten kopuk değerlendirmek mümkün değildir. Osmanlı döneminde Aleviliğin olumsuzlandığını biliyoruz. Alevilerin Osmanlı devletiyle sorunları bulunmaktadır. **S.K.** Aleviliğin hem tarihsel süreçte hem de günümüzde aynı Alevilik olmadığını anlamak gerekmektedir.

1.3. Alevi Kimliğinin Coğrafi Görünümü:

A.T. Aleviliğin bütün Osmanlı coğrafyasında aldığı biçimle bu coğrafyanın paramparça edilişi ve bu geniş coğrafya üzerinde yaşayan bütün toplulukların, buna Müslümanlar da Sünnilerde dahil, hepsinin bir dünya kurgusunu paramparça etmiştir, küçültmüştür. Dolayısıyla ciddi olarak bu coğrafyanın parçalanışı coğrafya üzerinde yaşayan toplulukların dünya kurgusunu yıkım haline getirmiştir. **A.T.** Osmanlı coğrafyası üzerinden ve bu çok renkliliği ifade edebilecek bir açılım ve proje ortaya konması gerekiyor. Osmanlı'nın parçalanışı bu coğrafyayla uzaktan yakından ilgisi olan herkesin dünyasını paramparça etmiştir.

1.4. Cumhuriyet Döneminde Alevi Kimliği:

A.T. Nasıl Alevilik bir İslam ise Sünnilik de o İslamlardan bir tanesidir. Yani Sünnilik de bir toplumsal kurtuluş projesidir, Alevilik gibi ümmetin kendi siyasal dini çalkalanma projeleri içerisinde biri de Sünniliktir. Sünniliğin tamamı İslam'ın tamamı değildir. Kuran'ın Sünnet'in bütünü değildir. İdeolojik olarak bir kurgu olduğunu hatırlamamız lazım. **M.S.** Cumhuriyetle birlikte hem Alevilik hem de Sünnilik dinsel ritüellerini yaşama noktasında sıkıntıyla karşılaştılar. **M.K.** Tekke ve Zaviye kanununun kaldırılması bu işi paramparça etti. **A.S.** Tekke ve Zaviyeler kanunu değiştirilerek Alevilik ve cemenleri konusunda bir serbestlik getirilmesi gerekmektedir. **M.S.** Bireysel hakları kapsayan ve adalet temelinde toplumu oluşturan tüm unsurları kapsayan, insan merkezli bir yapılanmaya ihtiyaç duyulmaktadır. **A.S.** Tekke ve zaviyeler kanununun kaldırılmasının önündeki en büyük engel, bunların kontrolüne ilişkindir. **A.S.** Cemenleri

ibadethanedir ancak buralar dergâha dönüşürse daha iyi olur. **A.S.** Alevilik konusundaki açılımda sol partiler ve Diyanet İşleri Başkanlığının da öneri getirmesi gerekiyor. Bu yalnızca AKP'nin yapacağı bir şey değil.

1.5. Dinsel Yaşam Hakkı:

M.A. Dinsel ritüellere ilişkin farklılıklar noktasında esnek olunmalıdır. **M.S.** İster İslam'ın içinde olsun, ister İslam'dan etkilensin, Aleviler bir ibadet yapıyor yani ayin yapıyor Cem yapıyor. Buna zikir deyin, ibadet deyin, ayin deyin, bir şey deyin, Cem yapıyor ister İslam'dan etkilensin ister etkilenmesin, ister İslam'ın içinde olsun ister dışında olsun, ama bir ibadet yapıyor. **M.A.** Kişisel hak ve özgürlüklerle ilgili sorunumuz var. **M.S.** Cem törenlerinin yapılacağı Cem evlerinin yapılması desteklenmelidir. Diyanet İşleri Başkanlığı nötr kalabilen ve bağımsız proje üreten bir kurum şekline dönüşmelidir. **Y.A.** Aleviler için, ortak ritüellerden bahsetmek kolay değil. **R.Y.** Cami de ve cemevi de bizimdir. Ama cami herkesin. Bütün Müslümanları kapsıyor. Sadece Müslümanlık da değil bütün insanları kapsıyor. Ama cemevi özel mekân. Alevilerin toplandığı özel bir mekandır. **H.T.** Aşure günü, Resmi tatil günü olmalıdır. **H.T.** Cami de gereklidir, Cemevi de gereklidir.

1.6. Alevi Kimliğinin Tanımlanma Sorunu:

R.Y. Alevilerin kendilerini, kendi inançlarını kendi sosyal yapılarını ve buna dair bütün boyutlarını tanımlamaları gerekiyor. **R.Y.** Aleviliği kuşatıcı ortak bir tanımlama yapmak zordur. **S.K.** Türkiye'deki Alevilerin birtakım sıkıntılar yaşadığı doğrudur. Sorunlarının tarihsel olduğu ve tarihsel dışlanma bilinçlerinin de olduğu doğrudur. Ancak böyle bir süreç içerisinde haklarını Sünniler üzerinden alacak olmaları yanlıştır. Ötekileştirme süreçlerine yol açar. **S.S.** Dinsel anlamda Müslümanlık, üst kimliği oluşturmaktadır. **M.S.** Aleviler azınlık değildir. **R.Y.** Aleviliği doğumla elde etmek mümkün değildir. Aleviliğin ritüellerini yerine getirmek gerekmektedir. **A.S.** Devlet herhangi bir şahsın grubun cemaatin ırkını menfaatini sağlamak üzere sadece onlara hak vermek üzere bir düzenleme yapamaz. **A.S.** Günümüz Alevi dernekleri ile Alevilik kurumları; dedelik, dedebabalık arasında bağ yoktur.

1.7. Kentleşme Sürecinde Alevilik:

R.Y. Kentleşme sürecinde Alevilik önemli dönüşümler geçirmektedir. **M.K.** Kentleşme sürecinde tüm değer yargıları ve dinsel algılar değişimden geçiyor. **A.Y.** Kentleşme süreci Alevi kesim için hiç de kolay olmadı. **M.K.** Ortak bir zeminleşme problemimiz, kentleşme problemimiz var. **R.Y.** Kentleşme sürecinde yeni Alevi ritüelleri üretiliyor. Bu nedenle yazılı kaynaklar geçmiş ve geleceği kurulumada önemli. **R.Y.** Dedelere aylık bağlanmalıdır.

1.8. Din Eğitimi ve Alevilik:

A.S. 1955'lerden sonra başlayan tercüme kitap dönemi ve tercüme kitaplarla İslami anlatmak en önemli sorunlardan birini oluşturmaktadır. **M.S.** İnanç, hassasiyeti çok yüksek olan bir konudur. Böyle konularda konuşurken bir toplumu hiçe sayarak konuşmak o toplumu incitir. Veya o topluma dışarıdan dayatmalar yaparak ya da kurallar koyarak tartışmaya açmak da o toplumu incitir. **A.Y.** Din eğitiminde mezhepler üstü bakış açısına ihtiyaç bulunmaktadır. **A.T.** Alevi din eğitimine yönelik olarak, üniversitelerde ve araştırma merkezlerinde din eğitimi verilmelidir. **H.T.** Hacı Bektaşî Veli adını taşıyan bir üniversite kurulmalıdır.

1.9. Toplumsal Önyargılar ve Alevilik:

M.S. Önyargı üreten yazılı eserler yeniden gözden geçirilmelidir. S.S. birbirimizi anlama problemimiz var. A.Y. Aleviler hakkındaki önyargılar iletişimi engelleyen en önemli problem. Y.A. Hoşgörü ortamı önemli bir noktadır. Y.A. Alevi ve Sünni toplum arasındaki önyargıları ortadan kaldıracak toplumsal projelere ihtiyaç bulunmaktadır.

1.10. Toplumsal Talepler ve Özgürlükler Bağlamında Alevi Kimliği

Alevi entelektüelleri, temsilcileri ve araştırmacılarının tarihi kavrama noktaları ve bu kavrayış üzerinden tarif ettikleri yeni yapılanma modelleri göz önüne alındığında, Aleviliği Türk toplumunda marjinalize etmenin sorunların çözümüne katkı sağlamayacağı söylenebilir. Bununla birlikte meseleyi bir hukuk mücadelesi olarak tanımlamanın da toplumsal uzlaşa ve diyalog çabalarına katkı sağlayacağı şüphelidir. Ancak genel anlamda ortaya konan kimlik talepleri ve bir arada yaşama çabaları önemlidir. Bu çerçevede aşağıda sıralanan konu başlıkları ve maddeler kamusal alanın genişletilmesi ve özgürleşmesi noktasında önemsenmelidir: *Çağımızda şehirleşme, eğitim, orta sınıflaşma gibi sosyolojik dinamikler inanç gruplarını çeşitlendirmiştir. *Aleviliğin yeniden tanımı problemlidir. *Ritüel kaybı, günümüz Aleviliğinin en temel sorunları arasındadır. *Günümüzde Alevi ritüellerinin kendi otantik dünyasında icra edilebildiğini söylemek zordur. *Konuyu ihanet-sadakat kavgası çıkmasına sürüklemekten sakınmak gerekmektedir. *Cem evleri konusu açığa kavuşturulmalıdır. *Ritüeller başta olmak üzere dedelik kurumu meşruiyet sorunuyla karşı karşıyadır. Dedelik kurumunun meşruiyet sorunu çözümlenmelidir. *Alevi toplumunun kendi iç önderlik sorunu bulunmaktadır. *Tekke ve zaviyeler kanununda dinsel yaşama ilişkin kısıtlayıcı hükümler gözden geçirilmelidir. *Aşure günü (10 muharrem) tatil günü ilan edilmelidir. *Alevi İslam'a din hizmeti ve eğitimi verilmelidir. Hacı Bektaşî Veli adını taşıyan bir üniversite kurulmalıdır. *Aleviler ve Sünniler arasında tarihten gelen önyargılar (mumsöndü gibi) eritilmelidir. *Alevilerin kendi tarihlerine ilişkin hissiyat ve hassasiyetlerine sinen dışlanmışlık ve ezilmişlik vurgusunu anlayıcı projeler üretilmelidir. *Alevilik ve Sünnilik gibi ayrıcalıklı kimlik tanımlamaları kimliğin zenginlik ve ahenge dönüşümü engellemektedir. *Kapsayıcı ve kültürel zeminden hareket eden kimlik tanımlamalarına ihtiyaç vardır. İslam dinsel anlamda üst kimliktir. *Aleviliğin önündeki engel Sünni konsepti değildir. *Sivil alanının güçlenmesi her şeyden önce Alevilerinde işine yarayan bir süreçtir. *Alevilik bir yorumdur, bir meşreptir.

2. Kürt Kimliği

Günümüz Türkiye'sinde farklı kimlik taleplerini irdelerken yapılması gerekenlerden biri de çözümlemelere tarihsel ve kültürel bağlam içerisinde başlanması gerekliliğidir. Zira bugün Kürt kimliği konusu artık; etnisite, geri kalmışlık, modernleşme, bölünme, devlet karşıtlığı, terör, milliyetçilik veya totaliteryanizm olarak algılanmanın ötesine taşmış bulunmaktadır. Bu dinamiklerden hiç birisinin, Kürt kimliğinin geldiği son durumu açıklamasında yeterli olduğu da söylenemez. Özellikle konunun uluslararası mesele haline gelmiş olması dikkat çekici bir durumdur. Bu haliyle 'Kürt kimliği' adı altında bir çok farklı 'tehdit veya imkandan' bahsedilebilir. Nitekim Türkiye, gelinen

son nokta itibariyle, ya söz konusu taleplerle uğraşmayı ya da bu talepleri aşarak büyümeyi tercih etme arasında sıkışmış görünmektedir. Diğer bir ifadeyle Kürt kimliğiyle bağlantılı talepler, bölünmeden çok büyümenin, parçalanmadan çok bütünleşmenin, piyon olmaktan çok bölgesel bir aktör olmanın yegane anahtarı konumuna gelmiş bulunmaktadır.

Toplumsal talepler bağlamında dikkat çekici diğer bir nokta, Kürt kimliğinin sadece siyasi bir konu olmaktan çıkarak toplumun alt katmanlarına da yayılan sosyal uyumsuzluk halini almaya başlaması ve önyargıları pekiştirmesidir. Bu yapısal değişimi göz ardı ederek meseleyi yalnızca güvenlik güçleri ve yurttaşlar/vatandaşlar arasındaki bir mesele veya siyasi/hukuki bir tikanıklık olarak gören yaklaşımlar çözüme yardımcı olmaktan uzak görünmektedir. Yaşanılan yapısal kırılma, Türkiye’yi Osmanlı’nın son dönemlerinde karşı karşıya kaldığı bir çıkmazın eşliğine getirip bırakmış görünmektedir. Sonuçta, Cumhuriyet dönemi Türkiye’inde ilk kez Müslüman tebaadan iki farklı etnik kimlik*, seküler bir anlam dünyasında azınlık-çoğunluk antagonizması içerisine sokulmuştur. Bu noktada Kürt kimliğinin sıkışma noktalarının çözümü için alternatif bir söylemin geliştirilmesi gerekmektedir. Nitekim Türk ve Kürt aydınlarının Batı’dan ödünç aldıkları ve Türk toplumunda herhangi bir karşılığı olmayan söylemlerinin de, Kürt kimliğinin problem alanlarının çözümü için alternatif oluşturmaktan uzak görüldüğü savunulabilir.

2.1. Diyalogun Önemi ve Birlikte Yaşayabilme:

İ.D. Bugün geldiğimiz noktada, Kürt siyasetinde, galiba iki taraf da çözümü çok bilmiyor. En azından eski paradigmanın yani eski yöntemlerin tutmadığının farkında fakat bu yenisinin ne olacağından, çok haberdar değil, Türk tarafı da Kürt tarafı da. Birbirlerine karşı bir tutum geliştiriyorlar. **S.K.** Birlikte yaşayabilme çabalarımız önemlidir. **İ.D.** Gerçekten Türk tarafında da Kürt tarafında da en önemli şeyin şu olduğunu düşünüyorum o da özleştirme ve kendisini düşünmek. Bu da her iki tarafı çoğullaşmaya götürecektir. **M.K.** Dünyada bir etnik yapıların kayıp listesi var. Türkiye bu yapıların kendisi için bir farklılık olduğunu anladığı takdirde ben ümit ediyorum ki önümüzdeki dönem bizlerin de Kürtleşmesinde biraz fayda var. **İ.D.** Bu topraklarda ırkçılık olmadı. Kimi geldi, kimi geri döndü. ırkçılığa kaçan şeyler oldu. **Ü.F.** Ermeniler bir biçimde gittiler ama Kürtlerin gideceği yer yoktur ya da başka Müslüman topluluk yoktur. **M.K.** Osmanlı devleti daha güçlü olmasına rağmen Kürtlerle beraberliği tercih etmiştir. Bir de Türkiye’de Cumhuriyet döneminde. **M.K.** Kürtler de Avrupalı olmak AB statüsünde bulunmak istiyorlar. O bakımdan Kürtlerin de yüzünü Avrupa’ya yani kendi batuları Türkiye, Türkiye üzerinden de Avrupa olduğunu düşünmek lazım. Dolayısıyla da hiçbir Kürt sağduyu sahibi romantik olmayan maceracı olmayan hiçbir Kürt yüzünü doğuya dönmek istemez. Batıya dönmek ister. Batı neresi? Burası.

2.2. Küreselleşme Sürecinde Kimliklerin Dönüşümü:

M.K. Küreselleşme o kadar hızlı bir şekilde gidiyor ki küresel yapılar, halkları devletlerin üzerinden alıyorlar. **İ.D.** Kürt konusu yani etnik bir aidiyetten çok demokrasi ve insan hakları ve bu

*Etnik kimliği gruplar arası ilişki ve farklılıkları yansıtmak üzere kullanıyorum. Thomas H. Eriksen, “Ethnicity, Race, Class and Nation”, In *Ethnicity*, John Hutchinson and Anthony D.Smith, ed., Oxford University Press, 1996, p.20.

hakların korunmasına dönük verilmiş olan bir perspektifinden dünyada kabul gördü. M.D. Kürt sorununu sadece Türkiye'nin içiyle sınırlı tutuyorsunuz, ama bunun uluslararası boyutu var. Bunu istediğimiz kadar yok sayalım göz ardı edelim, devlet bunu istediği kadar göz ardı etsin, eninde sonunda yine Türkiye'ye dayanacak. E.D. Biz asli unsuruz. Bu asli unsur dediğimiz şey aslında bu, hâlbuki önemli olan kendi haklarına sahip olmalıdır. Kendisini Kürt hissediyor, Türkiye'nin bir vatandaşı -haklarına sahip olan bir vatandaşı- olarak yaşamak istiyor ileride belki Türkleşecek. Zaten bazıları da Türkleşti. Bazıları öldürseniz Kürt olduğunu söylemez, Türk'tür. İnsan kendini ne hissediyorsa odur.

2.3. Geleceğin İnşaasında Din Faktörünün Önemi:

Ü.F. Kürtler dini eğitimlerine göre güçlü bir toplumdur, medreseleri falan. Her ne kadar kapatılsa da vardır. Hala da var, medreseleri. E.D. Kürtlerin yaşadığı bölgenin daha çok dindar olduğunu gayet iyi biliyoruz. Kürtler inançlarını kesin olarak tanıdığımız kadaryla İslam'dan yana tercih ederler. M.D. Kürtlerin dindar olduğu doğrudur. Doğrudur, tarikatları vardır orda güçlüdürler, kendilerinin yarattıkları tarikatları var. Şeyhlik kurumu var eskisi kadar olmasa bile. M.Y. Bugün Nakşibendilik medrese getirdi medreseleri nereye soktu? Köylere mezaralara yaylalara kadar soktu. Bu yapının içinden gelmiş bir insan olarak söylüyorum. Şimdi dolayısıyla ne oldu bu yapı belli bir şeye kadar devam etti o dönemde. Şimdi Osmanlı bu yapının da farkındaydı. Osmanlıda da zaman zaman şeyh vardı vs. M.Y. Kürtlerin Müslümanlığı Abbasi Müslümanlıktı. Kürtlerin mezhebi ve dini inanç şekilleri bile medrese şekillendirmeleri bile Abbasi dönemine ilişkin bir şekillendirme. Türklerinki de Abbasi'ydi. Yani Kürtleri ve Türkleri yakınlaştıran şey, bir araya getiren şey Abbasilikti başka bir şey değildi. Kürtlerle Türklerin ortak paydası Abbasilikti. Bu ortak payda Cumhuriyetle birlikte ortadan kalktı. M.Y. Bölgedeki bu dini otorite çekildi. Bugün dini otoriteler içerisinde farklılaşma boy gösterdi.

2.4. Vatandaşlık Algısı ve Aidiyet Sorunu:

İ.D. Daha çok kültür üzerinden bu topraklardaki kültürü tek bir simgeye indirgeme meselesi ve ona karşı gerçekleşen bir direniş var. Türkiye'de Türklük sorunundan kaynaklı etnik aidiyete dönüşmüş bir problem var. Kürtler bunu tam tersi yönde bir uluslaşma hamlesinin kesintiye uğraması olarak algılıyor. Ü.F. Cumhuriyet projesi bir ulus devlet projesidir. Doğuda bence etnik feodal bir yapı ve dinsel yapılar bireyi o kadar sıkı tuttu ki bana göre birey var olabilmek için Marksist bir temelle yürümek zorunda kaldı. Yani doğudakilerin, ben öyle diyorum yani, tarikat, ağa ve devlet zaten cumhuriyette de Osmanlıyla aynı şekilde yapıda ilişkisini sürdürmüştü. Doğuda bir bireyin var olma şansı çok az var, bir birey olarak var olmak yani bence Marksizm o anlamda daha uygun bir yapı. Ne kadar bu köylü de olsa, şehirli bir refleksi üretebilecek her adam bana göre Marksisttir. M.D. Kitaplardan her şeyin çıkarıldığını görüyoruz. Kürtlükle ilgili. Ü.F. Gidin sorun Almanya'da Kürtler Kürt'tür, Türkler Türk'tür ve birbirleriyle pek konuşmazlar. Kürtçe çok daha diridir oradaki günlük hayatta çünkü Kürtler Türkçe konuşmaz. Biraz da refleks tabii, orada bir baskı yok Kürtçe konuşmamak için. Onlar da inatla Kürtçe konuşuyorlar. Bu tabii giderek psikolojik bölünme burada da etkili oldu.

2.5. Kürt Kimliğindeki Dönüşümler:

İ.D. Kürtler açısından önemli bir gelişme yaşandı. Artık meselenin sadece askeri operasyon olmayacağı. Fakat buradaki sorun da askeri operasyonun yanında da sosyal ve siyasal önlemlerin gerekliliği. Af da bunlardan bir tanesi, fakat affın alt yapısı sağlanmalı. İ.D. Kürt konusu bir terör hareketi değildir. Yani bu masumiyetinin görünür kılınması lazım aslında. Yani bunun belki en

büyük şeyi burada yük Kürtlerin üstüne düşüyor yine ama bunun bir an önce sağlanması lazım. Ü.F. Başka yerlerde de Kürt konusu vardır Türkiye'nin sınırı olan başka yerlerde de. Bu konu gerçekten Ankara'yı düşündürmektedir, zorlamaktadır. Hepimizi zorlamaktadır ama tabii karar merci Ankara olduğu için Ankara merkezli ele almak lazım. Ü.F. Ne zaman ki, Türkiye'de Batya yönelik politikalar egemen olmaya başladı ya da öne çıkmaya başladı işte AB şu bu, bizim de o günkü duygularımız biz de varız duygusuna evrildi dönüştü, ben de o zaman Türkiye'nin geleceğinde rol üstlenmek rol almak kendi geleceğimi buraya katmak durumundayım. Çünkü böyle bir vaat benden çok Ankara'nın projesidir o halde ben de varım diyebileceğim şansa sahibimdir. Ama o gün yoktu. M.D. Terör bir egemenlik alanı oluşturmuştur oradaki insan bir muhakeme yapmaz, yapamaz zaten. İkincisi, şimdi toplum özgürleştiğiçe, düşünme fırsatı buldukça diyelim, bunları muhakeme edebiliyor zaten bu seçimlerde de etti. Yani AKP'nin orada oy almasının temel nedeni değil ama bir nedeni de AKP'nin de dindar bir parti olmasıdır. Şimdi kimse kimseyi kandırmasın yani. İşte denildiği gibi %80'i başörtülü. Zaten Kürtlerin arasında bakarsanız başörtüsüz insan çok az bulursunuz. M.D. Sadece Kürt konusunu ekonomiden sayılmış gibi bir yoksulluk projesi çıkarılmış ona indirgenmeye çalışılıyor insanlar da buna herkes bunda mutaassıp gibi profesyonel yardım kampanyaları düzenleniyor devlet kalkınma politikası ön plana çıkarıyor. M.Y. Söylem üretme siyasetinden vazgeçmek lazım. M.D. Sanki Kürt hareketi terör ile başlamış gibi davranılıyor. Ü.F. Bir bölünmeden bir ayrışmadan net olarak söz edebiliriz bugünlere örgütsel olarak başlayan ama bugün sosyal bir bölünme yaşandı. İ.D. Kürt siyaseti içerisinde farklı bir çoğullaşma var. Örgütü en zorlayan koşul aslında yani dış etkenler içerisinde, yani DTP'ye de yansımış durumda. M.K. Kürt halkının algısında bir değişim yaşanıyor.

2.6. 21.Yüzyıl Türkiye'sinde Kürtler Ne İstiyor:

M.D. Türkiye'nin AB'ye girmesini istiyorlar, AB'ye uzanmak istiyorlar. Öte yandan da demokrasi istiyorlar, nasıl çözüm? Parlamentoda çözülmesini istiyorlar. Ve bu çözümün silahla falan olmasını istemiyorlar. Çünkü silah onların bizzet yaşam alanlarına girmediği, varlık nedenlerini ortadan kaldırıyor. M.D. Kürt toplumundaki değişimi görmek gerekir eğer görürsek bundan sonra da devletin izlediği nasıl olması gerektiği, politikasını daha iyi görürüz. M.D. Kürtlerin başka problemleri de vardır. Kürtçe ile ilgili kültürel haklarla ilgili. Ve burada bir açılım yapılmak zorundadır. E.D. Yıllar önce Gaffar Okan diye Diyarbakır'da eski bir emniyet müdürü vardı. Ne yaptı Gaffar Okan. Demokratik davrandı onlara. Yapması gereken şeyi yaptı aslında. O insanlar buna değer veriyorlar. Aslında AKP'ye verilen değer de tam bu. Ü.F. Tek bir başlık altına sığmıyoruz bazen. Türkiye Cumhuriyeti Yurttaşlığı. Tamam, benim için yeter. Hükümet risk almalıdır zaten risk almadan bu işler çözülüyor zaten bu işin kesin çözümünü de yoktur. E.D. Üniversitelerde Kürtçe bölümü açılın. M.K. Ne kadar zenginlik varsa ortaya çıksın bütün mesele bu zenginlikleri birlikte yaşamaya dönüştürmektir. E.D. Bütün meseleler bu toplumu ilgilendiriyor ve hiçbir etnik toplum birbirinden üstün olamaz, Bu ülkede insanlar haklarını elde edeceklerse herkes edecek. Ama şu kısım yakıcı bir mesele, insanlar ölüyor. İnsanların ölümünü engellemek lazım. E.D. Kürtlerin de aslında bu süreçte kullandıkları yöntemleri değiştirmeleri gerekiyor, lisanlarını değiştirmeleri gerekiyor, dil önemli, üslup önemli, yani bu işler zorla olmaz kardeşim, baskıyla dayatmayla olmaz. Bunu zorla dayatarak yapamazsınız ve bana göre en önemlisi de zihniyeti bütün bunlara bağlı olarak değiştirmesi lazım.

2.7. Toplumsal Talepler ve Özgürlükler Bağlamında Kürt Kimliği

Merkezde yer alma ve kimlik talepleri noktasında değerlendirildiğinde uzun bir süredir varolan Kürt kimliği taleplerinin kendisini daha da belirgin bir hale getirdiği

görülmektedir. Bu gelişmeyle beraber kentleşme sürecinde farklı gruplar arasındaki sertliklerin de törpülenmeye başladığı bilinmektedir. Ancak Kürt kimliği noktasında normalleşme yönünde adımlar atıldıkça, daha fazla provakatif eylemler de gündeme gelebilmektedir. Nitekim uluslararası bir sorun olmanın doğal sonucu olarak, demokratikleşme çabaları arttıkça kırımların daha fazla psikolojik fay hatlarına doğru gittiği bilinmektedir. Bu noktada demokratikleşme çabaları ve girişimleri, iç konsolidasyonu sağlayacak soğukkanlı ve olgun bir siyasal dil ile mümkün olabilecektir. Kimlik siyasetinin ötekileştirici tuzaklarına düşmeden sorunu anlamaya çalışan projelerin üretimi, toplumsal uzlaşa ve barış açısından önem taşımaktadır. Bu çerçevede aşağıda maddelenmiş olan taleplerin, yeni kimlik oluşumlarını anlamada belirleyici olduğu düşünülmektedir:

*Kürtler bu coğrafyanın bir parçasıdır. *Birey-Devlet ilişkilerinde yeni bir yapılanmaya ihtiyaç vardır. * Türk-Kürt ilişkilerinde ortak hassasiyetler ön plana çıkarılmalı ve farklılıklarla bir arada yaşama adına somut projeler desteklenmelidir. *Kürt sorununa isyan perspektifinden bakılmamalıdır. *Kürt konusu bir terör hadisesi değildir. *Tüm Kürtler PKK'ya ya da genel itibarıyla teröre destek veriyor gibi bir algı oluşturulmamalıdır. *Kürtçe eğitim ile ilgili açılımlar yapılmalıdır. * Küreselleşme kimliklerimizi yeniden inşa etmekte ve iç içe giren kimlikler ürettiği dikkate alınmalıdır. *Geçmiş politikalarla barışabilecek projelere ihtiyaç vardır.

Sonuç

Çalışmanın sonuçları bağlamında değerlendirildiğinde 21. yüzyıl Türkiye'sindeki temel sorunsalın Türkiye'deki kimlik siyasetiyle yakından bağlantılı olduğu görülmektedir. Aslında bu sorunsalın tarihsel boyutları ve görünüşleriyle de uzantılı olduğu düşünülebilir. Nitekim Osmanlıcı, Osmanlıcı-İslamcı, Batıcı, İslamcı, Şeriatçı, Milliyetçi, Türkçü, Toplumcu, Adem-i Merkezîyetçi, Batıcı-İslamcı, Batıcı-Toplumcu, İştirakçi, Ümmetçi, İslamcı-Milletçi, İslamcı-Türkçü, Türkçü-Milliyetçi gibi görüşlerin bu coğrafyada var ya da yaşamış olduğu bilinmektedir.¹² Genel bir süreç olarak toplumsal yapı değiştikçe farklı kimlik talepleri de zaman ve mekan boyutunda değişmektedir. Fakat görülmesi gereken nokta kimlik siyasetine ilişkin olarak yeni kimlik siyasetlerini üreten yapıların analiz edilip edilmediğidir. Bu çerçevede kimlik talebinde bulunanların kimler olduğu tartışılması gereken bir konudur. Özkazanç'ın da belirttiği üzere talepte bulunanların; işsizler, yoksullar, özürülüler devlet yardımına bağımlı olanları da içerip içermediğinin analizidir. Zira modernliğin ürettiği farklı iktidar biçimleri her zaman kendi içinde bölünmüş bir toplumsal dışlaşma-ötekileştirme mekanizmaları yoluyla eşitsizlikler yaratarak var olabilmektedir.¹³ Bu noktada hiçbir gruba pozitif ayrımcılık uygulamadan temel hak ve özgürlüklerin; insan merkezli, hak ve adaleti temel alan ortak bir zemin üzerinden değerlendirilmesi zorunluluğu kendisini hissettirmektedir.

Özellikle Anadolu coğrafyasıyla bağıntılı olarak mutlak ve katı kimlik tanımlarının yerine, derinliği olan ama esnek kimlik tanımlarına ihtiyaç duyulduğu düşünülebilir. Anadolu coğrafyasının yaşadığı sıkışmayı açabilme bağlamında,

¹² Yünni Sezen, *Hümanizm ve Atatürk Devrimleri*, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 1997, s.203.

¹³ Alev Özkazanç, *Siyaset Sosyolojisi Yazıları*, Yeni Sağ ve Sonrası, Dipnot Yayınları, Ankara, 2007, s.191.

kimliklerin esnek ve geçişken yapısını köksüzleşmeden ve yabancılaşmadan benimsediğimizde Türklerin Türklüğü, Kürtlerin Kürtlüğü, Alevilerin Aleviliği vs. bir sorun olmaktan çıkabilecektir. Zira Türkiye'nin sorunu söz konusu gruplar değil, horlanan, aşağılanan bütün gelenekleri ve zenginlikleridir. Yeni kimlik arayışları bağlamında insan merkezli ve herkesi kapsayan demokratikleşme çabaları önemli olmakla birlikte; özellikle kendi özgürlüğümüz üzerinden değil, karşımızdaki bireyin kimliği üzerinden tanımlanan bir demokratikleşme sağlanmalıdır.¹⁴ Dahası bu demokratikleşme, toplumun çeşitli kesimlerini kapsayan tüm dinleri, etnik kimlikleri ve inanç tarzlarını içselleştiren bir kavrayışa sahip olmak zorundadır.

Son söz olarak bu çalışmanın uzun bir süredir var olan sorunları tamamen çözüme gibi bir iddiası bulunmamaktadır. Ama vurgulanması gereken önemli değişimlerin ve dönüşümlerin yaşandığıdır. Özellikle küreselleşme ve kentleşme süreci içerisinde zamana, mekana ve insana ilişkin farklılaşmalar ve birlikteliklerin yeni tanımlamalara ihtiyaç duyduğu gerçeğidir. Böyle bir ortamda ekonomi üzerinden mi, vatandaşlık algısı üzerinden mi, toprak üzerinden mi, herkesi kapsayan hak ve adalet üzerinden mi, etnisite ya da din üzerinden mi konuşulacağı önemlidir. Daha da önemlisi yarının Türkiye'sini inşa etmede toplumu oluşturan tarafların heyecanı, işbirliği ve hoşgörüsüdür. Bu noktada Anadolu coğrafyasının yeni kültürel kimlik tanımlamalarına ihtiyaç duyup duymadığı, ya da hassasiyetlerini anlamak önemlidir. Aksi takdirde bu coğrafyada üretilecek “dışlayıcı kimlikler” demokratik gelişim ve insanca yaşamın önünde engel teşkil edebilecektir. Nitekim Türkiye’de kimlik talepleri ve merkezde yer alma çabaları bağlamında yaşanan sorunlar demokratikleşme ve demokrasi kültürü geliştirme sorunsalında düğümlenmektedir. İnsan merkezli, hak ve adalet üzerinden ilerleyen bir hukukun inşası 21. yüzyıl Türkiye’sinin vazgeçilmez ihtiyacı olarak görünmektedir.

¹⁴ Hüseyin Bağcı, *Zamanın Rabu, Küresel Politikalar ve Türkiye Yazıları*, Orion Yayınevi, Ankara, 2007, s.70.

Kaynakça

- Aktay, Yasin, *Türk Dininin Sosyolojik İmkânı*, İleşitim Yayınları, İstanbul, 1999.
- Bağcı, Hüseyin, *Zamanın Rubu, Küresel Politikalar ve Türkiye Yazıları*, Orion Yayınevi, Ankara, 2007
- Cangızbay, Kadir, *Çok-bukaklılık, Laiklik ve Laikrasi*, Liberte Yayınları, Ankara, 2006.
- Eriksen, Thomas H., "Ethnicity, Race, Class and Nation", In *Ethnicity*, John Hutchinson and Anthony D. Smith, ed., Oxford University Press, 1996
- Göle, Nilüfer, "Modernleşme Bağlamında İslami Kimlik Arayışı" *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* (içinde), Ed. Sibel Bozdoğan-Reşat Kasaba, Tarih Yurt Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.
- Gülalp, Haldun, *Vatandaşlık ve Etnik Çatışma, Ulus Devletin Sorgulanması*, Metis Yayınları, İstanbul, 2007.
- Güngör, Özcan, *Araftaki Kimlik: Aleviler-Bektaşiler*, Akasya Kitap, Ankara, 2007.
- Jenkins, Richard, "Social Identity", in *The Meaning of Sociology, A Reader*, J.M. Charon, ed., Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall, 1999.
- Kaçmazoğlu, H. Bayram, "Türkiye'de Siyasal Fikir Hareketleri ve İktidar Sorunu", *Bilim Sosyolojisi, Bilim Tarihi ve Yöntem* (içinde), Ed.: Ertan Eğrubel-Ufuk Özcan, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007
- Keyder, Çağlar, *Türkiye'de Devlet ve Sınırlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995,
- Keyman, Fuat, *Türkiye ve Radikal Demokrasi, Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Yönetim*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1999.
- Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R., Zilber, T., *Narrative Research, Reading, Analysis, and Interpretation*, Applied Social Research Methods Series Vol.47, Sage Publications, 1998.
- Modernleşen Müslümanlar, Nurcular, Nakşiler, Milli Görüş ve Ak Parti*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005, s.16.
- Öğün, Süleyman Seyfi, *Politik Kültür Yazıları, Süreçler, Kişiler*, Asa Kitabevi, Bursa, 1997.
- Özkazanç, Alev, *Siyaset Sosyolojisi Yazıları*, Yeni Sağ ve Sonrası, Dipnot Yayınları, Ankara, 2007, s.191.
- Sarıbay, Ali Yaşar, *Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam*, İleşitim Yayınları, İstanbul, 1995.
- Sezen, Yümnü, *Hümanizm ve Atatürk Devrimleri*, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 1997.
- Subaşı, Necdet, "Alevi Modernleşmesi: Geleneksel Kültürün Modern Sunumları", *Kültür ve Modernite*, (içinde), Derleyenler: Gönül Putlar, Emine O. İncirlioğlu, Bahattin Akşit, Tetragon Yayınları, İstanbul, 2003.
- Toomer, Jean, "Race Problems and Modern Society", in *Theories of Ethnicity*, Werner Sollors, ed., New York University Press, 1996.
- Yavuz, M. Hakan, "The Role of the New Bourgeoisie in the Transformation of the Turkish Islamic Movement", in *The Emergence of A New Turkey*, ed. The University of Utah Press, Salt Lake City, 2006.